

BALKAN PAKTI (1934) VE DIŞARIDAKİ YANSIMALARI

Buket ÖNAL *

Mehlika Özlem ULTAN **

ÖZET

1930'ların Türkiye'si Batı ile ilişkilerinde yapabildiği sürece güç dengesine yönelik politikalar izlemek, bunu sürdüremediği durumlarda da ittifaklar içine girmek zorunda kalmıştır. Atatürk'ün uluslararası ortamdan önemli bir tehdit algılamasının olmayışı nedeniyle öncelikli politikası Lozan'dan kalan sorunların halledilmesi üzerine olmuştur. Ancak Hitler'in 1933'te iktidara gelişi ve aynı zamanda İtalyan tehlikesinin artması üzerine politikanın, bölgesel dengeyi sağlamak şeklinde değiştiği görülmektedir. Bu politikanın somutlaşmış hali ise 1934 Balkan Paktı'dır. Paktın gerçekleştirilmesine yönelik çabaların başlamasıyla bu girişimler Türkiye dışında da tartışılmış ve olumlu veya olumsuz yorumlar yapılmıştır. Kısa ömrüne rağmen Pakt, bölgesel barışa büyük katkı sağlamıştır. Bu makaledeki amaç, Balkan Paktı'na yol açan olayları açıklamak ve Paktın dışarıda nasıl algılandığını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: *Balkan Paktı, Revizyonist Hareketler, Balkan Konferansları, Dış Basın*

ABSTRACT

Balkan Pact (1934) and Its Reflections On Abroad

Turkey in the 1930's had to follow a balance of power policy in its relations with the West, and in case it could not do that, it had to enter into alliances. Because Atatürk did not perceive any threats from the international environment, his primary

---

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İ.İ.B.F, Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, İ.İ.B.F, Uluslararası İlişkiler Bölümü

policy was to solve remaining problems of Lausanne Treaty. However, due to the accession of Hitler to the power in 1933 and the increase of Italian danger, Atatürk's policy changed as to ensure regional balance. The concrete version of this policy is seen in the 1934 Balkan Pact. With the initiation of the efforts towards the realisation of the Pact, these initiatives were discussed abroad and were commented as positive and negative. Despite its short life, the Pact made a great contribution to regional peace. The aim of this article is to explain the facts that led to the creation of the Balkan Pact and to examine how the Pact was perceived abroad.

Key Words: *Balkan Pact, Revisionist Movements, Balkan Conferences, Turkey, Foreign Pres.*

GİRİŞ

Bugün Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bölgeye adını veren Balkanlar'da Macar, Dalmaçyalı, Slav, Sırp, Romen, Bulgar, Makedon, Karadağlı, Rum ve Türkler yaşamaktadır. Bu etnik çeşitlilik bölgede etkin olmaya çabalayan Avrupa'nın büyük devletleri için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Balkanları önemli kılan bir diğer unsur da stratejik konumudur. Balkanlarda hâkimiyet kurabilecek bir devlet, batıda Avrupa'yı ve doğuda Rusya'yı tehdit etme gücüne sahip olabilirdi. Nitekim bu yüzden XIX. yüzyılın başından bu yana Balkanlar, Avrupa'nın en problemlili bölgesi olmuştur.

Balkanlar, Türkiye için de önem arz eden konumdur. Osmanlı egemenliğinde bölgede, önemli sayıda Türk ve Müslüman nüfus yaratılırken bu durum, Türkiye'nin bölge politikalarını belirleyen önemli bir unsur niteliği kazanmıştır. Bunun yanında Balkanların stratejik önemi, Türkiye'nin bölge politikalarını belirleyen diğer bir önemli unsurdur. Yönünü Batı'ya dönmüş bir Türkiye için bu bölge Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısıdır ve boğazların güvenliği başta olmak üzere ülke güvenliği açısından önem arz eden bir durumdur (Önal, 2011). Bu nedenle Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren dış politikanın temelini oluşturan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi doğrultusunda bu bölgedeki devletlerle de dostane ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Köklü reformların başlatılacağı bu dönemde dış sorunlarla boğuşmamak açısından bu aynı zamanda bir zorunluluktur (Önal, 2011; Can, Tarih Yok). Bu girişimlerden biri de Şubat 1934'te resmen oluşturulan Balkan Paktı'dır. Bu Paktın pek uzun bir ömrü olmasa da Türkiye, Paktın oluşturulmasından son bulmasına kadar bu Pakta sadık kalmış tek ülke olmuştur. Balkanlarda oluşturulmaya çalışılan bu girişim Türkiye dışında da önemli yankı uyandırmış, olumlu ya da olumsuz yorumlar yapılmıştır.

I- 1930'larda Avrupa ve Balkanlardaki Revizyonist Hareketler

I. Dünya Savaşı sonrası oluşturulmaya çalışılan barış ve işbirliği ortamının sağlanamaması, bu dönemin güç dengesinin temel ögesi olan Amerika'nın Milletler Cemiyetine girmemesi ve ezeli Fransa-Almanya düşmanlığı, Avrupa'da gittikçe mevcut durumdan hoşnut olmayan devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Buna bir de 1929 ekonomik bunalımının olumsuz etkilerini eklediğimizde Avrupa'da statükocu Fransa ve İngiltere'nin karşısında revizyonist dikta rejimleri oluşmaya başlamıştı. Özellikle bunlardan iki tanesi Avrupa'nın tarihini yeniden yazacaktı: İtalya ve Almanya (Dinç, Tarih Yok).

İtalya, I. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin yanında yer almasına rağmen savaş sonrası yayılmacı amaçları açısından istediğini alamamış bir ülkedydi. Savaş sırasında büyük insan kayıpları verilmiş ve sonrasında da büyük ekonomik sıkıntılar baş göstermişti. Bu sıkıntılı ortamda 1921 yılında bir parti niteliği kazanan Faşist hareket 1922'de ülkenin iktidarını ele geçirmiş, Mussolini liderliğindeki İtalya, savaşta elde edemediği yerleri ele geçirmeye dayalı politikalar izlemeye başlamıştı. Mussolini, 1923'te İtalyan parlamentosunda yaptığı konuşmasında "Adriyatik denizinin İtalya'ya yetmeyeceği ve Akdeniz'e açılmanın gerekliliğinden" bahsediyordu (Sander, 2010; Oran, 2002).

Almanya, Versailles Anlaşmasının getirdiği hükümler nedeniyle hem ekonomik hem siyasal hem de toplumsal açıdan çok zor durumdaydı. Ülkede hoşnutsuzluklar bu dönemde başlamış ve Alman toplumunda "Versailles zincirlerinin kırılması" yolunda görüşler gittikçe artmaya başlamıştı. Ancak 1930'lara kadar Almanya'nın bunu gerçekleştirebilmesi için ortam oluşmayacaktır (Oran, 2002). Almanya'da ekonomik buhrandan sonra Hitler'i iktidara taşıyacak gelişmeler yaşanmış ve ülkenin dış politikası gittikçe diğer ülkeleri rahatsız edecek konuma gelmiştir. Hitler'in dış politikası üç ana temele oturuyordu: Almanya'nın Versailles Barış Antlaşması'nın kısıtlamalarından kurtarılması; Almanya dışında yaşayan bütün Almanların Alman sınırları içine alınması yoluyla "bir ulus bir devlet" ilkesinin gerçekleştirilmesi ve Lebensraum yani "hayat sahası" politikasıyla Alman devletinin refahının ve mutluluğunun en üst düzeye çıkarılması. Özellikle üçüncü aşama nerede başladığı, nerede bittiği ve hangi ülkelerin topraklarını içine alacağı tam belli olmayan bir aşamaydı ki bu nedenle diğer devletler açısından da tehdit olarak görülüyordu (Sander, 2010).

Nitekim 1920'lerin ortalarından itibaren İtalya'nın Balkanlardaki etkinliğini arttırması sonrasında Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk'un bu yayılmacı politikanın hedefleri haline gelmesi ve 1934'den itibaren de Almanya'nın Versailles Antlaşmasının hükümlerini tanımadığını, silahlanmayı başlatacağını açıkça ilan etmesi ile Avrupa devletleri kadar

Balkan devletleri de bu iki devlete karşı endişe duymaya başlamışlardı. Hitler'in, Mussolini ile işbirliği yaparak İtalya'nın Balkanlar ve Doğu Akdeniz'deki egemenliğini ve genişleme bölgelerini tanıdığını açıklaması da buna tuz biber ekiyordu (Dinç, Tarih Yok).

İtalya ve Almanya'daki bu gelişmeler dışında savaş sonrası bölgede yaşanan gelişmeler de Balkanlarda huzursuzluklar yaşanmasına neden oluyordu. Bunun iç ve dış nedenleri vardır. Zaten I. Dünya Savaşına son veren antlaşmalar ile Balkan devletleri sınırları içinde kalan azınlıklar ve bir yönetim altında birleştirilen farklı etnik gruplar bölgede problem yaratmaya başlamıştı bile. Bunun yanında bölge ülkelerinde iktidar mücadeleleri, ekonomik zayıflıklar ve faşist diktatörlükler de bu problemleri tetikliyordu. Bulgaristan'ın, revizyonist tutumu ve diğer devletler ile olan sürtüşmeleri de bu hoşnutsuzlukların diğer bir nedeniydi (Sander, 2010).

II- 1930-1934 Arası Türkiye'nin Yunanistan-Romanya ve Yugoslavya İle Siyasi İlişkileri

Türkiye'nin bağımsızlık sonrası genel anlamdaki Balkan politikası Lozan'la belirlenen sınırlar içinde olmuş ve Misak-ı Milli sınırları dışında bırakılmış Balkan topraklarında herhangi bir iddiasının olmadığı sıklıkla dile getirilmiştir. Bu nedenle de Lozan'dan hemen sonra Balkan devletleriyle ikili dostluk anlaşmaları imzalanmıştır¹ (Gönlübol, 1987). Diğer Balkan ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye, Balkanlarda önemli bir güç olma potansiyeline sahiptir. Bunu Balkanlardaki diplomatik gücüne bağlayabiliriz (Barlas, 2005). Zamanla bu bölgede ortaya çıkan revizyonist politikalar karşısında Türkiye de bölgesel güvenliği için Balkanlarda oluşturulacak bir anti-revizyonist cephenin oluşturulması için büyük çaba harcamıştır. Bu amaçla bölge devletleriyle daha sıkı ilişkiler içinde olunmuş, özellikle Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile ilişkilerin geliştirilmesi 1934 Balkan Paktı'nın temellerini oluşturmuştur. Bu nedenle 1930-1934 tarihleri arasında bu ilişkilerin nasıl geliştiği de önem arz etmektedir.

A- Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Yunanistan, 1920'lerde Türkiye'nin Balkanlarda hala bazı sorunlarının olduğu tek ülkeydi. Ancak Yunanistan Başbakanı Venizelos, 1928 yılında tekrar iktidara geldiğinde Avrupa ve Balkanlardaki siyasi konjonktürden dolayı komşularıyla iyi ilişkiler içinde olunması gerektiğinin farkında olarak daha barışçı politikalar izlemeye başlamıştı (Değerli, 2006). Bu amaçla 30 Ağustos 1928 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup

---

¹ Arnavutluk (15 Aralık 1923), Bulgaristan (18 Ekim 1925), Yugoslavya (28 Ekim 1925), Yunanistan (14 Eylül 1933), Romanya (17 Ekim 1933), Yugoslavya (27 Kasım 1933).

göndererek Megali İdea politikasından vazgeçtiğini ve Türkiye ile ilişkileri geliştirmek arzusunda olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'dan gelen bu dostluk mesajlarına Türkiye de aynı sıcaklıkla cevap vermiştir (Çakmak, 2008). Özellikle 1930 yılı Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinde yakınlaşmanın başladığı bir yıl olmuştur. Bunda Bulgaristan ve İtalya'nın bu yıllarda revizyonist davranışlar içine girmeleri kadar iki ülke arasındaki bazı sorunların da çözüme kavuşturulması etkili olmuştur diyebiliriz (Uzun, 2004). Nitekim uzun yıllar iki ülke arasında bir türlü çözülemeyen mübadele sorunu 10 Haziran 1930 Türk-Yunan Ahali Mübadele Antlaşması'nın (Ankara Andlaşması) imzalanması ile çözüme kavuşturulmuş ve bu anlaşma iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur (Gönlübol ve Sar, 1990).

Bunu 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında Venizelos'un Türkiye'yi ziyareti izlemiştir. Bu ziyaret sırasında Başbakan İsmet İnönü, "Türk-Yunan yakınlaşmasının Lozan Konferansı ile başladığını, burada Venizelos'u tanıyarak uzlaşma fırsatını kazandığını, tarafların ortak çıkarlarını ve karşılıklı ihtiyaçlarını dostluklarının devamına neden olduğunu, Türk ve Yunanlıların Balkanlarda ortak çıkarlarının bulunduğunu, Akdeniz havzasında anlaşmaya ve birlikte çalışmaya mecbur olduklarını" belirtiyordu (Eyicil, 2004). Bu görüşmeler sonrası 30 Ekim 1930'da üç belge imzalanmıştır: "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Andlaşması"; "Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Protokolü" ve "İkamet, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi". Bu belgeler daha sonra oluşturulacak Balkan Paketi'nin çekirdeğini oluşturacaktır. Bu antlaşmaların imzalanmasının akabinde Atatürk 1 Kasım 1930'da TBMM'de yaptığı konuşmada "Türkiye ile Yunanistan'ın yüksek menfaatleri birbirine zıt olmaktan tamamen çıkmıştır. Bu iki memleketin samimi bir dostlukta kendileri için emniyet ve kuvvet görmelerinde isabet vardır" diyerek bu konudaki kararlılıklarını dile getiriyordu. Venizelos'un bu girişimi kendi ülkesinde eleştirilmiş ve iktidar ile muhalefet arasında tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.(Çakmak, 2008) 1931 yılının Ekim ayında İsmet İnönü ve Tefik Rüşü Aras Atina'ya giderek Yunan Başbakanına iade-i ziyarette bulunmuş, bu ziyarette taraflar dostluk ve işbirliğine yönelik beklentilerini yinelemişlerdir.(Gönlübol ve Sar, 1990)

5 Mart 1933'te Venizelos'un iktidardan düşmesine rağmen bu ikili ilişkilere olumsuz yansımamıştır. Bunun en önemli göstergesi 14 Eylül 1933 tarihli "İçten Anlaşma Yasası" (Samimi Anlaşma Misakı)dır. Bu anlaşma ile iki ülke arasındaki sınırların değişmezliği kabul edilmiş oluyordu. Bunun yanında iki ülke milletlerarası meselelerde birbirleriyle istişare içinde olmayı ve milletlerarası konferanslarda da birbirlerinin çıkarlarını korumayı garanti

ediyorlardı² (Hale, 2003). Bu anlaşma, Türkiye-Yunanistan ilişkilerini sağlamlaştırırken Bulgaristan ile ilişkilerinin gerilmesine de neden olmuştur diyebiliriz. Anlaşma hükümleri Bulgaristan'ın Trakya'dan Ege'ye inme şansını ortadan kaldırdığından, bu anlaşma Bulgaristan tarafından düşmanca bir tavır olarak değerlendirilmiş ve Bulgar basını Türkiye aleyhine kampanya başlatmıştır (Armaoğlu, 2004)

Aynı yıllarda Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkilerin güçlendiğini gösteren bir diğer gelişme de Venizelos'un Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermesidir. Venizelos, 26 Eylül 1933'deki Türkiye ziyareti sırasında Balkan Paketi'nin hayata geçirilmesi ile ilgili olarak Atatürk'e "Bu Pakt sizin büyük eserinizdir" diyerek onun Balkan barışının mimarı olarak gördüğünü vurguluyordu. Nitekim Venizelos, bu görüşme sonrası Oslo'da bulunan Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na yazdığı 12 Ocak 1934 tarihli mektubunda iki ülke arasındaki barış temelli ilişkilerin mimarı olarak Mustafa Kemal'i gösteriyor ve bu ilişkilerin Yakın Doğu'da barışa doğru yeni bir devri başlattığını dile getirerek, Mustafa Kemal Atatürk'ü 1934 yılı Nobel Barış Ödülü'ne aday gösteriyordu (Çakmak, 2008; Ertem, 2010).

B- Türkiye-Romanya İlişkileri

Romanya'nın I. Dünya Savaşı sonrası geniş topraklara sahip olması Macaristan ve Bulgaristan'ın toprak talepleriyle karşılaşmasına sebep olmuş, bu nedenle de dış politikası mevcut düzenin devamını sağlamak yönünde gelişmiştir (Ertem, 2010). Çekoslovakya ve Yugoslavya ile oluşturulan "Küçük Antant"ın (Little Entente) amacı da budur (Bilman, 1998).

Türkiye ile Romanya arasında herhangi bir azınlık ve sınır sorunu olmamasından dolayı Lozan Antlaşması sonrası ilişkileri geliştirme konusunda herhangi bir problem yaşanmamıştır³ (Barlas, 1999). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanını takiben başlatılan siyasi ilişkiler, 6 Haziran 1924'te karşılıklı elçiliklerin açılmasıyla gelişmiş (Cemil, 1995), bunu karşılıklı imzalanan anlaşmalar izlemiştir. 11 Haziran 1929'da imzalanan "Oturma, Ticaret ve Deniz Ulaşımı Sözleşmesi" dışında 18 Eylül 1930 yılında da "Mezarlıkların Korunması"na yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. 1931'den itibaren Türkiye Bükreş'e birinci sınıf elçi atayarak bu ülke ile ilişkilere verdiği önemi göstermiştir (Ertem, 2010).

---

² Resmi adı "Türkiye ile Yunanistan Arasında İçten Anlaşma Yasası" iken, kısaca "Samimi Anlaşma" (Entente Cordiale) şeklinde ifade edilmektedir

³ Romanya ile sorun yaratan konu Boğazlar konusu olmuş, Konferansta Romanya Boğazların uluslararası denetim altında tutulmasını savunmuştur. Ancak büyük devletlerin Romanya'nın Karadeniz'i silahsızlandırılmasına yönelik teklifini reddetmesi üzerine bazı konularda Türkiye ile ortak tavır içinde olmuştur.

Türkiye, 3 Temmuz 1933 tarihinde Londra’da imzalanan “Tecavüzün Tarifi Antlaşması”na Romanya ile birlikte imza koydu. Bu antlaşma, ilgili devletlerarasında barışın güçlendirilmesi ve bir devletin diğer bir devlete karşı tecavüzünün hangi sebeple olursa olsun haklı gösterilemeyeceği düşüncesinden hareketle imzalanmıştı. İmzalanan bu antlaşma iki ülke arasında samimiyetin artmasına neden oluyordu. Nitekim Dışişleri Bakanı Tefik Rüşü Aras, bu durumu “Bu mukavelenin hazırlanmasında Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu’nun olumlu hizmeti olmuştur. Biz bu tarifi her zaman silahsızlanma fikrinin en uygun düsturu ve Briand-Kellog Misakı’nın esaslı bir tamamlayıcısı gibi saymışızdır. Bu misakın altına koyduğumuz imzalar, aramızda büyük bir kaynaşma bağı teşkil ediyor” sözleriyle açıklıyordu.⁴ (İvgen, 2007; Sander, 2010).

17 Ekim 1933’te Romanya Dışişleri Bakanı Titulescu’nun Türkiye’yi ziyareti sırasında Ankara’da “Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaşma Antlaşması” imzalanmış ve ikili ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir adım atılmıştır (Gönlübol ve Sar, 1990). Romanya’yı bu anlaşmayı imzalamaya iten sebeplerden biri, Bulgaristan’ın revizyonist isteklerinden çekinmesiyken diğeri de kendi deniz ticaretinin Boğazlarda serbest geçişe izin verecek olan Türkiye’ye bağlı bulunmasıydı (Armaoğlu, 2004). 1934 yılında Dışişleri Bakanı Tefik Rüşü Aras Bükreş’i ziyaret etmiş ve bu ziyaretle Türk-Romen dostluğu pekiştirilmiştir. (Eyicil, 2004). Paktın imzalanmasından sonraki Türkiye Romanya ilişkileri de aynı seyirde devam etmiştir. Amerika’daki **The Pittsburgh Press gazetesinin** 10 Nisan 1939’da yayımlanan sayısında “*Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Romanya Dışişleri Bakanı Grigore Gafencu’nun ikili görüşmelerde buldukları, bu görüşmelerde Balkan Paktı uyarınca Türkiye ve Romanya, müttefik devletler arasında bağımsızlığın ve güvenliğin sağlanmasını amaçlama konusunda uzlaşmaya varıldığı*” belirtilmektedir (The Pittsburgh Press, 1939).

C- Türkiye-Yugoslavya İlişkileri

Yugoslavya ile olan ilişkiler I. Dünya Savaşı sırasında farklı saflarda yer alınmasından dolayı pek de sıcak olmamış ve Yugoslavya’nın Lozan Antlaşmasını imzalamamasından dolayı da bu dönemde bir barış ortamı henüz oluşmamıştır. Bu ortam ancak 28 Ekim 1925 tarihinde imzalanacak olan dostluk anlaşmasıyla sağlanacaktır. Bu anlaşma ile karşılıklı konsolosluk, ticaret, yargı gibi konulardaki anlaşmazlıklar giderilmiş,

---

⁴ 1928’de imzalanan ve savaşı ulusal politikanın bir aleti olmaktan çıkarma yükümlülüğünün çok taraflı anlaşmalarla sağlanması önerisini içeren Briand-Kellog Paktı’nı imzalayan ülkeler savaştan vazgeçtiklerini ve bütün anlaşmazlıklar için daima barışçı yolları kullanacaklarını taahhüt ediyorlardı.

sonrasında imzalanan anlaşmalarla da karşılıklı olarak para, yargı, ticaret, denizcilik gibi konularda anlaşılmıştır (Ertem, 2010).

İkili ilişkilerde genel anlamda olumlu gelişmeler yaşansa da 1930'lara kadar Yugoslavya'nın ülkedeki Türklerin mallarına el koyması nedeniyle oldukça sancılı ilerlemiştir. Bu ilişkiler Yugoslavya Kralı Alexander'ın 4 Ekim 1933'teki Türkiye ziyareti ile normale dönmeye başlamıştır. Bu ziyaret Türkiye tarafından Yugoslavya dostluğunun ve gelecek için daha iyi ilişkilerin başlangıcı olarak yorumlanıyordu (İvgen, 2007). Atatürk de Balkanlarda barışın korunmasından memnun olduğunu belirtirken, Yugoslavya ile Türkiye'nin birlikte çalışmalarının yararlı olacağına dikkat çekiyordu. Bu görüşmelerde iki ülke lideri bütün Balkan devletleri arasında ortak çalışma yapılmasının gereği konusunda fikir birliği içinde olduklarını ifade ediyorlardı (Eyicil, 2004). Bu ziyareti Kasım 1933'te Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Belgrad ziyareti takip etti. Bu ziyarette 27 Kasım 1933 tarihli "Dostluk, Saldırmazlık, Yargısal Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, taraflar çözülmemiş konuları hiçbir bahane ile ertelemeyecekler ve barış yoluyla problemlerini çözecekler; birbirlerine karşı savaşa teşebbüs etmeyecekler ve taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğeri saldırıyı suçlu bulacak; ihtilaflar, Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na havale edilecek ve Daimi Uzlaşma Komisyonu kurularak meseleler burada çözülecekti (Eyicil, 2004). Yugoslavya'yı bu antlaşmayı imzalamaya iten sebeplerden biri Bulgaristan'dan duyduğu endişeyken diğeri de İtalya'nın Arnavutluk'ta kurduğu kontrolün kendisi bakımından yarattığı tehlikedir (Armaoğlu, 2004).

III- 1934 Balkan Paktı ve Dışarıdaki Yansımaları

Balkan Paktı'nı imzalayan dört ülkeyi (Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya) bir araya getiren en önemli neden Almanya, İtalya ve Bulgaristan faktörüdür diyebiliriz. Bu ülkelerin revizyonist politikaları bu dört ülkeyi de rahatsız etmekteydi: Türkiye'nin en önemli amacı batı sınırını güvence altına almak iken⁵ (Değerli, 2006), Yunanistan, Bulgaristan'ın Makedonya ve Batı Trakya meselelerini gündeme getirmesinden ve Akdeniz'de dengenin İtalya lehine değişebilme olasılığından son derece rahatsızdı. Romanya, toprakları üzerindeki Bulgar nüfusunu bahane edecek olan Bulgaristan'ın toprak talebinde bulunacağı endişesini taşıırken, Yugoslavya da Almanya ve İtalya'nın kendi toprakları üzerinde yaşanan Sırp-Hırvat çekişmesinden yararlanarak ülkesine saldırmasından

---

⁵ Türkiye, Trakya ve Boğazlar yoluyla Akdeniz'e kıyı şeridinde bölgelere sahipti ve bu bölge İtalya'nın tehdidi altındaydı. Ayrıca Bulgaristan'ın silahtan arındırılmış Trakya bölgesine askeri bir harekâta girişme olasılığı da Türkiye için bir endişe konusuydu.

korkuyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı bu ülkeler barış ve ortak güvenliğin teminine yönelik girişimler içinde olmuşlardır. Bu girişimde Türkiye'nin çabaları yadsınamaz.⁶ (Soysal, 1989). Atatürk, Balkanlarda bir birlik kurma ihtiyacını şöyle açıklıyordu: “*Bir Balkan Birliğine lüzum var. Beni bırakınız bir parti lideri olarak Balkanlarda bir geziye çıkayım. Balkan devlet adamlarıyla bir konuşayım ve efkâr-ı umumiyyeyi hazırlayayım. Bir Balkan Birliği kurmalıyız. Dünyanın ufuklarında kara bulutlar görüyorum. Balkan Birliği kurulabilirse bir Avrupa Birliğine yol açar. Batı devletlerinin de er geç birleşmesine zorunluluk doğar*” (Balkaya, 2004) Türkiye'nin dış politikası savunmaya ve güvenliği korumaya yönelikti. Bunu da dış tehditlerden uzak durmaya çalışarak ya da komşularıyla yerel saldırmazlık anlaşmaları yaparak sağlamaya çalışıyordu. Balkan Paktı da bu politikanın örneklerinden biriydi (Millman, 1995).

Balkanlarda güvenliğin ve işbirliğinin sağlanması adına bölgesel düzeyde gerçekleşen birçok girişim olmuştur. Balkan Paktı da bunlardan biri olarak görülmektedir (Bebler, 2009). Balkan ülkeleri arasında bu barış ve ortak güvenliğin teminine yönelik önemli adım, Milletlerarası Barış Bürosu'nun⁷ 6-10 Ekim 1929'da Atina'da düzenlediği Evrensel Barış Kongresinde Yunanistan'ın eski başbakanlarından Papanastasiu'nun Balkan devletleri arasında bir “Balkan Birliği Enstitüsü”nün kurulmasına yönelik teklifiyle atılmıştır. Balkan ülkeleri böylece Balkan Birliği'nin kurulmasına yönelik bir konferansın toplanmasını bu kongrede kararlaştırmışlardır (Oran, 2002).

İlk konferans 5 Ekim 1930'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerinin katılımıyla Atina'da gerçekleşti. Konferans açılmadan önce Konferans Başkanı Papanastasiu, yaptığı konuşmada “*Konferans'ın başlıca gayesi buna iştirak edecek olan devletler arasında harbi sureti kat'iyede ortadan kaldırmaktır. Birliğin faaliyeti Cemiyeti Akvam'ın kadrosu dâhilinde ve onun zihniyetiyle denk olacaktır. Birlik, birliğe dahil olan devletler arasındaki beynelmînel itilaflara riayet edecek ve müşterek bir iktisadi teşkilat vücuda getirmeye çalışacaktır. Birliğin bir hedefi de fikriyat sahasında bir yakınlaşma vücuda getirilmesini sağlamaktır*” diyerek bu konferansın Balkan Devletleri arasında bir diyalog yaratacağını vurguluyordu (İvgen, 2007).

---

⁶ 14 Eylül 1933'te Yunanistan ile imzalanan “İçten Anlaşma Yasası”; 17 Ekim 1933'te Romanya ile imzalanan “Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Anlaşması”; 27 Kasım 1933'te Yugoslavya ile imzalanan “Dostluk, Saldırmazlık, Yargısal Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Anlaşması” Balkan Paktı'nın temelini oluşturan anlaşmalar olmuşlardır.

⁷ Merkezi Cenevre'de bulunan Milletlerarası Barış Bürosu, Milletler Cemiyeti'nin bir yan kuruluşu olarak çalışmakta ve bu Büroda eski diplomat ve bakanlar görev almaktaydı.

Bu konferansta Balkan devletleri arasında her yıl Dışişleri Bakanları seviyesinde bir toplantı yapılması yönünde karar alınmış ve böylece Balkan Paktı'na giden süreç başlatılmıştır (Gönlübol ve Sar, 1990). Konferansta siyasi konuların gündeme getirilmemesi yönündeki çabalara rağmen bazı siyasi konularda sorunların yaşandığını görmek mümkündür. Örneğin, Bulgaristan'ın azınlık sorununu gündeme getirmesi Yugoslavya'yı rahatsız etmiştir.⁸ (Değerli, 2006). Yugoslavya da "Balkanlar Balkanlılarıdır ve Balkanlar dış tesirlerden kurtulmalıdır" söylemiyle Arnavutluk'un İtalya ile yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlığı dile getiriyordu.⁹ (Değerli, 2006).

Bulgaristan Başbakanı M. Muşanov ve beraberindeki heyetin 2 Aralık 1931 tarihindeki Türkiye ziyaretinde kendisine sorulan "*Balkan Birliği fikrini nasıl buluyorsunuz?*" sorusuna cevabı aynen şöyle olmuştur: "*Balkan ittifakı bir idealdir. Bunun bir an evvel tahakkuku şayanı arzu ve temennidir. Fakat bu idealin tahakkuku için evvela onun meydana gelmesine mani olan engelleri ortadan kaldırmak lazımdır. Bu ise Balkan ittifakını arzu eden milletlerin elindedir. Bu engeller ne kadar çabuk ortadan kalkarsa Balkan ittifakı ise o kadar çabuk meydana gelir. Kısaca bu idealin tahakkuku Balkan milletlerinin bunu samimiyetle kabul etmelerine bağlıdır.*" Muşanov'un bu engellerden bahsettiği şeyin sınırlardaki değişiklik isteği olduğu çok açıktır. Nitekim bu gezi Yugoslavya basınında tepkiyle karşılanmış ve Belgrat gazetelerinden Vreme, Targovinski, Glasnik, Politika gazeteleri, Bulgar dış politikasını eleştirmişlerdir. Bu gazetelere göre; "*Muşanov'un Türkiye ziyareti sadece nezaket gereği değildi ve bir takım karanlık siyasi amaçlar güdüyordu. Gazetelere göre, bu gezi, Roma tarafından istenilen küçük itilafa karşı koyacak bir Türk-Bulgar ve Yunan ittifakını oluşturmak amacı gütmekteydi*". Yugoslavya'ya göre ise, Bulgaristan, Neully Antlaşmasında Yugoslavya'ya kaptırdığı Tsaribrod ve Sturmitsa bölgelerini geri alma çabası içindeydi (Balkaya, 2004).

Bu gelişmeler Türkiye, Yunanistan ve Romanya'nın çabaları ile birliğin kurulmasını kolaylaştıracak bir daimi teşkilatın kurulması yönünde bir kararın alınmasına engel olamamıştır (Değerli, 2006).

İkinci Balkan Konferansı 20-26 Ekim 1931'de İstanbul'da toplanmıştır. Bu konferansta Birliğe yönelik esas konular konuşulmuş olsa da revizyonist ve statükocu tutumların Balkan ülkeleri arasında görülmeye başlanması Pakt'ın gerçekleşmesini engellemiştir. Buna rağmen ekonomik, teknik ve kültür konularında işbirliği sağlayacak bazı kararlar

---

⁸ Bulgarlar, Makedonya'nın Yugoslavya'ya ait bölümünde yaşayan halkın Bulgar olduğunu ileri sürüyorlar Yugoslavlar da buna karşı çıkıyorlardı.

⁹ Yugoslavya'da önemli sayıda Arnavutluk azınlık da mevcuttu.

alınabilmiştir.¹⁰ (Gönlübol ve Sar, 1990). Bu konferansa damgasını vuran yine azınlık meseleleri olmuş, konferansta Arnavutluk ve Bulgaristan birlikte hareket etmişlerdir.¹¹ (Değerli, 2006; İvgen, 2007).

Ekim 1932’de Bükreş’te toplanan **Üçüncü Balkan Konferansı**’nda azınlıklar meselesi önemini korumuştur. Konferansta Türk ve Yunan temsilciler bu sorunun sonraya bırakılarak bir sene içinde ilgili devletler arasında çözümlenmesini teklif etmişler ancak buna Bulgaristan karşı çıkmıştır (İvgen, 2007). Nitekim Bulgaristan konferansı azınlık meselelerini bahane ederek terk ederken, diğer beş ülke bu konferansta kendi aralarında bir gümrük birliği kurulmasına karar vermişler ve Balkan Pakti’nin gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmışlardır (Gönlübol ve Sar, 1990; Değerli, 2006).

Balkan Konferansı toplantıları devam ederken Balkan devletleri arasındaki karşılıklı ziyaretler de devam etmiştir. 11 Eylül 1933’te Yunan Başbakanı Çaldaris ile Dışişleri Bakanı Maksimos Ankara’ya gelmiş ve iki taraf arasında yapılan görüşmelerde bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın birinci maddesinde, dışarıdan gelecek üçüncü bir devletin saldırısına karşı, her iki devletin sınırlarının güvenliğinin sağlanması öngörülmüyordu. Bu madde daha önce de bahsettiğimiz gibi Bulgaristan’ı oldukça rahatsız ediyordu. Çünkü Bulgaristan’a göre bu antlaşma, Yunanistan’ın kendisine karşı Türkiye’den güvence sağlamasına yaramıştı. Balkaya’nın aktarımıyla 17 Eylül 1933 tarihli Bulgar **Zora gazetesi** bu konuda şunları yazıyordu: “*Türk-Yunan Misakı, Balkanların ve yakın şarkın sulhünü, Türk-Yunan hudutlarının müştereken müdafasını ve katiyetini temin etmektedir. Bu misak bir ittifak andırmaktadır... Bu suretle Bulgaristan’ın menfaatlerine uymayan bir mania teşkil etmektedir.*” (Balkaya, 2004).

Dördüncü Balkan Konferansı toplanmadan önce Bulgaristan’ın bu tereddütlerini ortadan kaldırmak amacıyla 20-24 Eylül 1933 tarihinde Türk Başbakanı İsmet İnönü başkanlığındaki heyet Sofya’ya gitmiş ve Bulgaristan’ı birliğe dâhil etmek amacıyla yoğun diplomatik girişimlerde bulunulmuştur. Nitekim bu ziyarette İnönü, Bulgar Başbakanı Muşanof’la görüşmüş ve Muşanof’a Türk-Yunan Misakı’nın Bulgaristan’a karşı olmadığı ve bu Misak’a Bulgaristan’ın da katılabileceği, bunun için bir engel

---

¹⁰ Bulgaristan revizyonist bir politika izlemeye başlamış, Yugoslavya ile Romanya ise “küçük antant”ın üyesi olmayı tercih etmişlerdi.

¹¹ Arnavutluk temsilcisi “Konferansta bizim itiraz edeceğimiz mesele yalnız azınlıklar meselesi olacaktır” diyerek bu konudaki hassasiyetlerini ve ısrarlarını ortaya koyuyordu. Bulgaristan temsilcisi de “Konferansta en ziyade ehemmiyetle müzakere edilecek mesele azınlıklar meselesidir. Bu mesele halledilirse diğer meselelerin müzakeresi kolaylaşacak ve takip edilen gaye de tahakkuk edilecektir” diyerek Arnavutluk’la ortak politika izleyeceklerinin sinyallerini veriyordu.

olmadığı anlatılmıştır. Bu ziyaret, Bulgar tepkisini azaltsa da tamamen ortadan kaldırmayacaktır (Balkaya, 2004).

Diğer devletler de Bulgaristan'ı Paktın içine çekme çabası içinde olmuşlardır. 4 Ekim 1933'te Yugoslav Kralı Alexander ile Bulgar Kralı III. Boris Varna'da görüşmüş ve 31 Ekim 1933 tarihinde Romen Kralı Carol ile Bulgar Kralı III. Boris arasında 'Tuna Görüşmeleri' yapılmıştır (Değerli, 2006). Bu dönemde Romen gazetelerinin de Bulgaristan'ı ihtiyat ve yalnızlık yolundan kurtarmaya ve küçük itilafa yönlendirmeye yönelik yayınlar yaptığını görüyoruz. Balkaya'nın aktarımıyla **Kalenderal gazetesi**, ilk defa "*Güney Dobruca'nın terki ihtimalinden*" söz etmiştir (Balkaya, 2004).

Ancak bütün bu çabalara rağmen Bulgaristan ikna edilememiştir. Hatta başlangıçta Romanya ve Yugoslavya'yı etkileyerek paktın imzalanmasını önlemeye çalışan Bulgaristan, bu durum gerçekleşmeyince Balkan Paktı'na karşı tutum takınmıştır. Nitekim Bulgaristan Başbakanı Muşanof'un 21 Ocak 1934'te sarf ettiği "*size kat'i olarak şunu söyleyebilirim ki bugünkü hudutları teyid eden bir misakı imza etmeyeceğiz*" sözleri bunun açık bir kanıtıdır (İvgen, 2007). Muşanov, ayrıca Paktın Milletler Cemiyeti Misakı'na aykırı olması nedeniyle Bulgaristan'ın bu Pakta katılmadığı yorumunu da yapmıştır (Sönmezoğlu, 2011).

Bunun üzerine Kasım 1933 tarihli **dördüncü konferans** Selanik'te toplanmış ve bu konferansta yapılan görüşmelerin sonucunda yayınlanan bildiri ile Balkan devletlerinin Balkan Paktı'na katılması çağrısı yapılmıştır (Gönlübol ve Sar, 1990; Değerli, 2006). Avustralya'nın **The Advertiser Adelaide gazetesinde** yer alan bir yoruma göre "*Balkan Paktı'nın imzalanması Balkanlarda güvenliğin sağlanması adına sonun başlangıcı*" olarak görülmektedir (The Advertiser Adelaide, 1934).

Balkanlardaki bu gelişmeler statükocu kanadın önemli destekçileri olan İngiltere ve Fransa'da da dikkatle takip ediliyordu. Erdal'ın aktarımıyla Balkanlarda Slav egemenliği vasıtasıyla Rus hegemonyasından çekinen İngiltere'de basılan 11 Mayıs 1933 tarihli **Near East and India gazetesi** bu gelişmeleri "*Balkan Ortaklığının Yolu*" başlığıyla veriyor ve "*Balkan konferanslarının, ülkeler arasında oluşabilecek çatışmaları engelleyecek ve bölgedeki halkların kardeşliğini pekiştirecek bir plan oluşturacağına inanıldığı*" ifade ediyordu (Erdal, 2010). Yine aynı yazarın aktarımıyla Fransa'daki **L'Ere Nouvelle gazetesi** de Fransa'nın Belgrad sefiri M. Naggiar'ın Fransa sefaretinde yaptığı konuşmayı sayfalarına taşıyordu. Naggiarın bu konuşmasında 1933 senesi olaylarını değerlendirirken Balkanlardaki bu gelişmeler için "*..Balkanlarda yapılmaya çalışılan ortaklık projesi sonuçlarını vermek üzere Balkanlarda oluşmaya başlayan bu yeni ortaklık projesinin neticesi ümit verici. Balkan Paktı'nın temel mantığı tüm katılımcıların ortak konsensüsü olan uluslararası işbirliği programı Milletler Cemiyeti'ne kesinlikle uygundur ve Avrupa barışının temel*

taşlarından biri olan Balkan Yarımadası barışını tesis etme yolunda önemli bir adımdır...”(Erdal, 2010) yorumunu yapıyordu.

Nitekim bu sürecin sonunda bu oluşumun içinde olmak istemeyen Arnavutluk ve Bulgaristan dışında, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya Şubat 1934'te Belgrat'ta toplanarak Balkan Paktı'nın tasarısını hazırlamışlardır. Böylece 4 Şubat 1934'te Cenevre'de parafe edilen Balkan Paktı ve ek protokolü, 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalanıyordu. Bu anlaşma ile “Balkanlardaki sınırlar, yarımadaadaki herhangi bir devletin tek başına ya da yarımada dışından başka bir ya da birkaç devletle işbirliği halinde girişebileceği saldırılara karşı güvenceye alınıyordu” (Barlas, 2005).

Erdal'ın aktarımla Fransa'daki **Le Temps gazetesi** bu gelişmeyi “Dört Balkan ülkesi arasındaki bu antlaşma kadim bir sonuçtur ve bu antlaşma Balkanlardaki barışı sağlamlaştırabileceği gibi sakin ve durgun bir sürecin oluşmasına sebep olacak ve Balkanlarda ciddi bir ekonomik kalkınmanın zemini oluşacaktır” cümleleriyle bildiriyordu (Erdal, 2010).

İngiliz **La Manchester Guardian gazetesi** 12 Şubat 1934 tarihli nüshasında bu haberi “Balkanların Paktı” başlığıyla veriyordu. Erdal'ın makalesine göre haberde “Paktın aylarca süren görüşmelerden sonra Balkanlardaki sınırların güvenliğini karşılıklı garanti altına almak temelinde Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye tarafından imzalandığı belirtilmiş, Arnavutluk ve Bulgaristan'ın bu Pakta neden katılmadıklarına yönelik yorum yapılmıştır” (Erdal, 2010). ifadesi kullanılmıştır. Bu yoruma göre, Arnavutluk, 1926-1927'de yapılan iki antlaşmaya konulan ‘iki taraftan hiçbirini bir başka güçle bir diğèrinin çıkarına zararlı olacak politik antlaşmalar imzalayamazlar’ maddesi ile İtalya'ya bağlı olduğundan; Bulgaristan da sınırlarına dair uğradığı hak mahrumiyetini düzeltmek amacıyla olduğundan bu Pakt içinde yer almayacaktı (Erdal, 2010).

Pakt Antlaşması esas olarak üç maddeden oluşuyordu. Bu maddeler şunlardır:

1. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya kendilerinin tüm Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına alırlar,
2. Taraflar, bu antlaşmada gösterilmiş olan çıkarlarını bozabilecek olasılıklar karşısında alınacak önlemler konusunda aralarında görüşmeler yapmayı yükümlenirler. Onlar, bu Paktı imzalamamış olan herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı, birbirine önceden haber vermeksizin hiçbir siyasal eylemde bulunmamayı ve öteki bağıtlı tarafların izni olmaksızın herhangi bir başka Balkan ülkesine karşı siyasal hiçbir yüküm üstlenmemeyi kabullenirler,
3. Bu antlaşma tüm bağıtlı devletlerce imzalanır imzalanmaz yürürlüğe girecek ve mümkün olan en kısa sürede onaylanacaktır.

Antlaşma, katılma isteği bağıtlı taraflarca olumlu biçimde incelenmek üzere, her Balkan ülkesine açık bulunacak ve bu katılma imzacı öbür devletlerin onaylarını bildirmeleri üzerine geçerli olacaktır (İvgen, 2007; Gönlübol ve Sar, 1990; Uçarol, 2010).

Metinden de anlaşılacağı gibi Pakt, bir savunma antlaşmasıydı. Bu nedenle Pakt içinden bir devletin saldırgan olması durumu Ek Protokolün 7. Maddesi ile düzenlenmişti. Üçüncü devletlere bir güvence niteliği taşıyan bu maddede “Balkan Paktı bir savunma aracıdır. O nedenle bağıtlı taraflar için Pakt’ın ortaya koyduğu yükümler, Londra Sözleşmeleri’nin 2. Maddesinde öngörüldüğü biçimde bir başka devlete saldırıya geçen bağıtlı taraf ile ilişkiler açısından sona erer” deniyordu (İvgen, 2007). Avustralya’nın **Cairns Post gazetesinde** yer alan bir haberde ise, “*Balkan Paktı’nı imzalayan dört ülkenin Balkanlardaki sınırlarını garanti altına aldıkları, ancak Türkiye’nin Asya sınırının, Rusya ve Romanya arasındaki ya da İtalya ve Yugoslavya arasındaki sınırın bu Pakt ile korunmasının söz konusu olmadığı*” (Cairns Post, 1940).ifade edilmişti

Pakta en büyük tepki Bulgaristan’dan geliyordu. Balkaya’nın aktarımıyla Bulgaristan’ın **Mir gazetesi**, “bu anlaşmanın bir Balkan anlaşması olarak görülemeyeceğini, sadece müttefikler arasında bir itilaftan ibaret olduğunu, bu durumuyla devam ettikçe bir nifak eseri olacağını” (Balkaya, 2004) yazmıştır. Erdal’ın aktarımıyla **Makedonska Pravda gazetesi** “Bulgaristan’ın olmadığı bir Balkan birliğinin uzun süre devam edemeyeceğini bunun yanı sıra kısa sürede de olsa bu birliğin Balkanlara bir fayda getirmeyeceğini” sayfalarına taşırken, Macaristan basını da “Bulgaristansız bir birliğin uzun ömürlü olmayacağı iddiasını desteklemiş ve Sovyetlerin bölgedeki etkisini” (Erdal, 2010).dile getirmiştir.

Pakt’ın önemli bir kısmını da Türkiye ve Yunanistan’ın koyduğu çekinceler oluşturmaktadır. Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne yönelik hiçbir hareketin içinde yer almayacağı ve Yunanistan’ın da hiçbir durumda büyük devletlerden birine karşı savaşmayacağı konularında çekince koymaları ile paktın hedeflerinin tamamen gerçekleşmeyeceği ortaya çıkıyordu.¹² (Değerli, 2006; İvgen 2007).

---

¹² Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, bu durumu “Sovyetler Birliği’ne karşı yöneltilmiş herhangi bir eyleme hiçbir zaman katılmak durumuna girmeyi kabul etmeyeceğini Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına açıklamaktan onur duyarım” diyerek açıklarken, Yunan Senatosu da “Balkan Paktı’nın amacı yalnızca Balkan Devletleri’nden gelecek bir saldırıya karşı onların Balkan sınırlarını güvence altına almaktır. O nedenle Yunanistan, Pakt’ın bir gereği olarak hiçbir durumda büyük devletlerden birine savaş ilan etmez” diyen bir karar alıyordu.

Metnin çok tartışılan diğeri bir tarafı da gizli protokolleri olmuştur. Bu protokollerin en önemlisi askeri sözleşmelerdir. Bu protokole göre, “tarafardan biri Balkanlı olmayan bir devlet tarafından saldırıya uğrar ve bir Balkan devleti de saldırgana yardım ederse, diğeri taraflar bu Balkanlı saldırgana karşı birlikte savaşa girişeceklerdi” (Armaoğlu, 2004). Yunanistan, koyduğu çekince nedeniyle bu sözleşmelerin içinde olmak istemeyince, Yugoslavya ve Romanya zaten Küçük Antant içinde askeri birlik içinde olduklarından sözleşme 5 Haziran 1934 tarihinde Türkiye-Yugoslavya ve Türkiye-Romanya arasında imzalanmıştır. Bu sözleşmeler gizli olup, Balkanlı olmayan bir devlete karşı da eyleme geçmek gibi Pakt ve protokolü aşan bir yükümlülük getirmiştir (İvgen, 2007).

Türkiye’nin Balkan Paketi’na, Sovyetler Birliğı’ne karşı koyduğu çekince dikkate alındığında bu anlaşma, İtalya’nın Bulgaristan ya da Arnavutluk ile birlikte girişebileceğı bir saldırıya karşı anlam kazanmaktadır (Sönmezoglu, 2011). Erdal’ın aktarımıyla Bulgaristan’da yayınlanan **Zora gazetesi** “*Antlaşma metni, söz konusu iki gizli protokol ve Balkan Paketi’ni imzalayan dört ülkenin genelkurmay başkanları arasında imzalanan ve imzalanacak olan askeri anlaşmalar Milletler Cemiyeti nezdinde kayıt altına alınacak mı?*” (Erdal, 2010) sorusunu soruyordu.

Bu gizli protokoller, bu girişimi destekleyen İngiltere ve Fransa’yı da tedirgin etmişti. Erdal’ın aktarımıyla İngiltere basınından **Times gazetesinde** yayınlanan bir haberde “*Fransız ve İngiliz hükümetlerinin daha önce yayınlanan Balkan Paketi’na dair gizli belgelerden duyduğu kaygı*” (Erdal, 2010) dile getirilmiştir.

Balkan Paketi’nin uygulanmaya başlanmasından sonra yaşanan gelişmeler ışığında basındaki bazı haberlere bakıldığında değişik yorumlar olduğu görülmektedir. Örneğin, Avustralya’nın **Barrier Miner gazetesinde** yer alan bir habere göre “*Bir savunma anlaşması olan paktın imzalanması ile Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişki düzelmeye başlamış fakat Bulgaristan’ın hızlı bir şekilde Almanya’nın kontrolü altına girmesiyle birlikte ilişkiler tekrar bozulma sürecine girmiştir.*” (Barrier Miner, 1941). Kanada’nın **The Vancouver Sun gazetesinin** haberinde ise “*Dört ülkeyle 1934’de oluşturulan Balkan Paketi’nun, Bulgaristan, Arnavutluk ve Çekoslovakya gibi ülkelerle geliştirilen iyi ilişkiler sayesinde 1937’de 120.000.000 kişilik nüfusa sahip hale geldiğı, bu ülkelerin karşılıklı ihtilaf halinden oldukça bunaldığı, herhangi bir kriz halinde Fransa’nın yardım edeceğinden şüphe duydukları için kendi güçlerini birleştirme yolunu seçtikleri*” (The Vancouver Sun, 1937) ifade edilmektedir. Ayışığı’nın aktarımına göre Bulgaristan’ın **Slovo gazetesinde** Balkan Paketi hakkında şunlar yazılmaktaydı: “*.. Balkan beraberliğı pek tabii olarak, mahdut bazı hareketleri zaruri kılmaktadır. Ve bu devletler, bugünkü duruma uymaya mecburdur. Fazla olarak Balkan Paketi’nin teşekkülündeki hakiki gaye bugün*

artık mevcut değildir. Bulgaristan bu Pakta girmemiş olmamasına rağmen, beraberlik gayesine azami derecede ve tahminlerin fevkinde bağlılık göstermiştir. Bulgaristan sükun içinde yaşamak istediğini ve samimi bir barış politikası takip ettiğini muhtelif misallerle ispat etmiştir. Biz Ankara konseyinde bu hakikate işaret edileceğini ümit etmekteyiz” (Ayıışı, 2004).

İlginç bir gelişme olarak Balkan Paktı'na yönelik haberlere Alman basınında pek yer verilmemiş, çıkan yazılar da İtalyan basınının olumsuz görüşlerinin tekrarından ibaret olmuştur. Yugoslavya ve Makedonya basınlarının ortak tartışması da Türkiye'nin bölgede daha ağır basan Sovyetler Birliği karşısında İngiltere ve Fransa'nın aktif olarak olmasa da desteklediği bir birliğin tarafı olması ve böyle bir birliğin Slav birliğine vereceği zararlar olmuştur (Erdal, 2010).

SONUÇ

1930'lu yıllardan itibaren dünya barışını tehlikeye sokacak gelişmeler yaşanmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri I. Dünya Savaşı'nı bitiren barış anlaşmalarının sorunları çözmedeki başarısızlığı, diğeri de dünya barışını korumak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin bu görevi layığı ile yerine getirememesidir. Gerçekten de bu örgüt zamanla İngiltere, Fransa ve İtalya'nın güdümüne girmiş ve sadece bu devletlerin çıkarlarına hizmet eder olmuştur. Ayrıca silahsızlanma konusunda da temel hedeflere ulaşılammış, bu amaçla yapılan girişimler birer temenni ve iyi niyet girişimi olmaktan öteye gidememiştir (Dinç, Tarih Yok)

Böyle bir ortamda yaşanan ekonomik kriz de sonuçları itibariyle I. Dünya Savaşı sonrası mevcut durumu değiştirmek isteyen ülkeler için bir zemin hazırlamıştır. Revizyonist ülkeler olan Almanya, İtalya ve Japonya (Balkanlarda Bulgaristan) karşısında, bu mevcut durumun devamını savunan statükocu İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği yer almıştır. Böyle bir ortamda “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi çerçevesinde gelişen Türk dış politikası mevcut durumun devamından yana olan cepheye yakın olmuştur. Nitekim Balkan politikası da bu yönde gelişmiş, Türkiye, bu bölgede revizyonist politikalar izleyen ülkelere karşı bir Pakt oluşturulması için çalışmıştır. Türkiye'nin çabalarıyla Şubat 1934'te oluşturulan Balkan Paktı'nın öncelikli amacı bölgede düzenin devamını sağlamak olmuştur.

Nitekim Türkiye, endişesinde ne kadar haklı olduğunu Pakt'ın oluşturulmasından sonra yaşanan olaylarla görecekti. Mart 1934'te Mussolini İtalya'nın geleceğinin Afrika ve Asya'da olduğunu belirten bir konuşma yapmış, ertesi yıl da Etiyopya'yı işgal etmiştir. İngiltere ve Fransa'nın buna sessiz kalması üzerine Balkan Paktı'na üye ülkeler Cenevre'de bir araya gelerek “büyük devletlere” karşı tavır almışlardır. Bu gelişmelere seyirci kalan ve harekete geçmeyen bu devletleri eleştiren

Balkan ülkeleri Milletler Cemiyeti kurallarının herkes için eşit şekilde uygulanmasını istemişler ve Milletler Cemiyeti kararına uyarak İtalya'ya karşı alınan ekonomik yaptırımlara birlik halinde katılmışlardır (Hale, 2003; Barlas, 2005; Gönlübol ve Sar, 1990). Bunun dışında Almanya'nın Avusturya'yı işgalinden bir ay önce, Şubat 1938'de toplanan Balkan Paketi oturumunda üye ülkeler statükodan yana olduklarını belirterek İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin Akdeniz'de barışı korumadaki değerini vurgulamışlardır (Barlas, 2005).

Türkiye, bu birlik politikasından Lozan'da tespit edilen Boğazlar rejiminin değiştirilmesi girişimlerinde yararlanmıştır. İtalya'nın Habeşistan'ı işgal ettiği, Almanya'nın Ren bölgesini silahlandığı ve Avusturya'nın zorunlu askerliği yeniden başlattığı bir ortamda Boğazların durumunun tekrar görüşülmesi Türkiye açısından önem arz eden bir konu olmuştur. Uzun uğraşlar sonrasında Batılıları ikna eden Türkiye'nin bu mücadelesinde Balkan Paketi üyeleri Türkiye'nin yanında yer almıştır. Nitekim 4 Mayıs 1936 tarihinde Belgrad'ta toplanan Balkan Paketi Daimi Konseyi, Türkiye'yi destekleme kararı almış ve Montrö Konferansı'nda birlikte hareket etmişlerdir. (Gönlübol ve Sar, 1990). Ancak bunun dışında Pakt beklenildiği kadar da başarılı olamamıştır diyebiliriz.

Balkan Paketi'nin başarısızlık nedenlerine gelince; Pakt, İtalya gibi büyük devletlerin saldırısına karşı herhangi bir savunma güvencesi vermiş değildi; Türkiye'nin Balkan Paketi'nin revizyonist büyük devletlere karşı bir blok olması yönündeki çabaları başarılı olamamıştı; Bulgaristan ve Arnavutluk'un Pakt içinde olmaması, bölgede istenen birliği sağlamak yerine kampaşma yaratmıştı ve Pakt, askeri bir ittifak niteliğinin dışına çıkamamıştı (Sander, 2010).

Buna rağmen Paktın gerçekleştirilmesine yönelik çabaların başlamasıyla bu girişimler Türkiye dışında da yankı bulmuş ve olumlu veya olumsuz birçok yorum yapılmıştır. Genelde statükocu kanada mensup ülkelerde bu girişim olumlu karşılarken, revizyonist kanada mensup ülkelerde ise daha olumsuz yorumlar yapılmıştır. İngiltere ve Fransa bu girişimleri desteklerken, özellikle bu iki ülkenin Pakt antlaşmasının gizli protokollerinin varlığından endişe duydukları gazetelere yansımıştır.

Bulgaristan sınır problemlerini daima gündemde tutarken, Bulgaristan'ın olmadığı bir Paktın başarısız olacağı sıklıkla dile getirilmiştir. Bu görüş aslında bütün Balkan ülkelerince dile getirilen bir unsurdur. Arnavutluk, Almanya ve İtalya'da da Pakta yönelik benzer yorumların yapıldığı görülmektedir. Aslında bölge devletleri dışında Avustralya, Kanada ve ABD'de bu girişime yönelik haberlerin çıkması bu girişimin bölge dışında da dikkatle takip edildiğini göstermektedir. Başarısızlığına rağmen Pakt, bölgesel barışa yönelik önemli bir girişim olarak tarihe geçmiştir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Armaoğlu, F. (2004). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2: 1914-1995, (13. b.). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Barlas, D. (1999). “Türkiye’nin 1930’lardaki Balkan Politikası”, İ. Soysal (der.), Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gönlübol, M. (der.). (1987). Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt I (1919-1973), Cilt II (1973-1983), (6. b.). Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- Gönlübol, M ve Sar C. (1990). Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Hale, W. (2003). Türk Dış Politikası (1774-2000), Çev: Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Oran, B. (der.). (2002). Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar), Cilt I, (6. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2010). Siyasi Tarih (1918-1994), (19. b.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Soysal, İ. (1989). Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Anlaşmaları, I.Cilt (1920-1945), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sönmezoglu, F. (2011). İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları.
- Uçarol, R. (2010). Siyasi Tarih (1789-2010), (8.b.). İstanbul: Der Yayınları.

Sürelı Yayınlar ve Bildiriler

- Barlas, D. (2005). Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean, Opportunities and Limits for Middle-Power Activism in the 1930s, *Journal of Contemporary History*, 40(3).
- Bebler, A. (2009). What to do about the Western Balkans?, *Instituto Diplomático do Ministério dos Negócios Estrangeiros*, No.14.
- Bilman, L. (1998).The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy, *Perceptions Journal of International Affairs*, 3(3).
- Cemil, T. (1995). Romen-Türk Dostluğunun Tarihi Temelleri, *Yeni Türkiye (Türk Dış Politikası Özel Sayısı)*, No.3.

- Değerli, E.S. (2006). “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, No.15.
- Erdal, İ. (2010). Batı Avrupa (İngiltere-Fransa) ile Yugoslavya, Makedonya ve Macaristan Kamuoyunda Balkan Antantı, *History Studies*, 2(3).
- Ertem, B. (2010). Atatürk’ün Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi’nde Türkiye-Balkan Devletleri İlişkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, No.21.
- Millman, B. (1995). Turkish Foreign and Strategic Policy 1934-1942, *Middle Eastern Studies*, 31(3).
- Önal, B. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, Uluslararası Balkan Kongresi (28-29 Nisan 2011), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Uzun, H. (2004). 1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2).

İnternet Kaynakları

- Ayışığı, M. “Atatürk Dönemi Türk Bulgar İlişkilerine Bakış”, <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/bulgar.htm> (14.11.2011)
- Balkaya, S. (2004). Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye-Bulgaristan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 20(60).<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=115> (14.11.2011)
- Can, A. “Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_ataturk_un_dis_politika_ilkeleri.pdf (08.07.2011).
- Çakmak, Z. “ Venizelos’un Atatürk’ü Nobel Barış Ödülüne Aday Göstermesi”, (2008), www.perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_715/715_47877.pdf , (10.07.2011).
- Dinç, S. “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf (06.07.2011).
- Eyicil, A. (2004). Atatürk Devrinde Türkiye’nin Balkan Politikası, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 59(20). <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=121> (08.11.2011).

Tezler

İvgen, F. (2007). 1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gazeteler

Barrier Miner, Wednesday 19 February 1941,

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/48390887>, (25.07.2011).

Cairns Post, Friday 9 February 1940,

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/42224502?searchTerm=balkan%20pact%201934&searchLimits=> , (25.07.2011).

The Pittsburgh Pres, 10 April 1939,

<http://news.google.com/newspapers?id=00ZAAAAAIBA&sjid=uIgMAAAAIBA&pg=2612,1359391&dq=balkan+pact+1934&hl=en>, (25.07.2011).

The Vancouver Sun, 26 February 1937,

http://news.google.com/newspapers?id=l_VIAAAAIBA&sjid=IIkNAAAAIBA&pg=1474,3158766&dq=balkan+pact+1934&hl=en, (25.07.2011).

The Advertiser Adelaide, Tuesday 5 June 1934,

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/35110997?searchTerm=balkan%20pact%201934&searchLimits=sortBy=dateAsc>, (25.07.2011).